

مؤلفه های الگوهای قرآنی مدیریت خانواده

استاد راهنما: سرکار خانم فاطمه خستامن

محققین:

نسرين زرافشانی

منیژه اردشیری

فاطمه شرف دوست

مدرسه علمیه الزهراء (س) گیلانغرب

استان کرمانشاه

پاییز ۱۴۰۳

چکیده

مدیریت خانواده از منظر قرآن کریم به عنوان یکی از موضوعات مهم و بنیادین در آموزه‌های اسلامی، نقش محوری در تقویت بنیان‌های اجتماعی و تربیت نسل صالح ایفا می‌کند. قرآن کریم با ارائه الگوهای رفتاری و شناختی برای خانواده، اصولی را جهت بهبود روابط اعضا، توزیع مسئولیت‌ها و پیشگیری از بحران‌ها مطرح می‌کند. این پژوهش با هدف بررسی مولفه‌های شناختی و رفتاری مدیریت خانواده بر اساس الگوهای قرآنی و تحلیل تأثیر آن‌ها بر تعالی خانواده انجام شده است. روش تحقیق در این پژوهش، توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از منابع قرآنی، تفاسیر معتبر و مطالعات مرتبط به تحلیل محتوای متون پرداخته شده است. در این راستا، مفاهیمی همچون محبت، عدالت، صبر، شناخت وظایف و نقش‌ها، و الگوگیری از شخصیت‌های قرآنی مانند حضرت ابراهیم (ع)، حضرت نوح (ع) و پیامبر اکرم (ص) مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مولفه‌های قرآنی مدیریت خانواده، از طریق تقویت ارتباطات سالم، ایجاد نظم در نقش‌ها و مسئولیت‌ها و ترویج ارزش‌های اخلاقی، می‌توانند به حفظ همبستگی خانوادگی و تربیت فرزندان با شخصیت سالم کمک کنند. علاوه بر این، تأکید بر مفاهیمی نظیر توحیدمحوری و مشورت، زمینه‌ساز هماهنگی و تعالی معنوی در خانواده‌هاست. این یافته‌ها نشان می‌دهد که پیاده‌سازی اصول قرآنی در مدیریت خانواده، کلید دستیابی به جامعه‌ای پایدار و متعالی است.

کلید واژگان: الگوی قرآنی، مدیریت، خانواده.

۱- مقدمه

خانواده، به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی، نقش بنیادینی در تربیت انسان‌ها و شکل‌دهی به جامعه دارد. مدیریت صحیح در خانواده، بر اساس آموزه‌های قرآنی، تضمین‌کننده سلامت اخلاقی، روانی و اجتماعی اعضای آن است. قرآن کریم به عنوان کتاب هدایت بشر، اصول و الگوهایی را برای اداره خانواده مطرح کرده است که شامل مواردی همچون محبت، عدالت، مشورت، و تقسیم مسئولیت‌هاست. این اصول، راهنمایی برای حل تعارضات، ایجاد هماهنگی و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی است. مدیریت خانواده بر اساس الگوهای قرآنی نه تنها نقش پایداری در تحکیم بنیان‌های خانواده دارد، بلکه به ساخت جامعه‌ای سالم و متعالی نیز کمک می‌کند. مطالعات مختلف نشان می‌دهند که آموزه‌های قرآنی مانند اصل عدالت در رفتار و تقسیم وظایف، به شدت بر کاهش تعارضات خانوادگی تأثیر دارد. برای مثال، در آیه ۲۳۲ سوره بقره، بر اهمیت رعایت حقوق و

مشورت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی تأکید شده است.^۱ همچنین، تفاسیر اسلامی نقش محبت و عفو را به‌عنوان یکی از شاخص‌های قرآنی در مدیریت خانواده معرفی کرده‌اند. پژوهش‌های علمی نیز نشان داده‌اند که مدیریت خانواده بر اساس اصول قرآنی، نه‌تنها موجب تقویت روابط عاطفی می‌شود، بلکه زمینه‌ساز تربیت فرزندی با شخصیت سالم و اخلاقی است.^۲ این مبانی نظری، بر ضرورت بهره‌گیری از الگوهای قرآنی در اداره خانواده تأکید دارد و راهکارهایی را برای پیاده‌سازی آن در زندگی روزمره ارائه می‌دهد. مطالعه الگوهای قرآنی مدیریت خانواده از منظر اهمیت نقش خانواده به‌عنوان بنیان اصلی جامعه، ضرورتی انکارناپذیر است. آموزه‌های قرآنی راهبردهایی جامع برای حل مشکلات خانوادگی و پیشگیری از بحران‌های اجتماعی ارائه می‌دهند. در دنیای امروز، با افزایش چالش‌هایی همچون فروپاشی بنیان خانواده، تعارضات بین‌نسلی و کاهش ارزش‌های اخلاقی، بازگشت به اصول قرآنی و استخراج راهکارهای عملی از آن، اهمیتی دوچندان دارد. نوآوری این پژوهش در پرداختن به ابعاد ناشناخته مدیریت خانواده از دیدگاه قرآن کریم است. این پژوهش تلاش می‌کند تا الگوهای قرآنی را به‌صورت کاربردی و منسجم برای خانواده‌های امروزی تبیین کند و نقش آن‌ها را در تقویت روابط خانوادگی، ارتقای معنویت، و حل اختلافات به نمایش بگذارد. بررسی این موضوع نه‌تنها بر غنای مطالعات دینی می‌افزاید، بلکه راهکاری عملی برای بازسازی نهاد خانواده در شرایط پیچیده اجتماعی ارائه می‌دهد. به خاطر اهمیت موضوع الگوهای قرآنی مدیریت خانواده، پژوهش‌های متعددی در این زمینه انجام شده است. ازجمله :

1. «بررسی نقش مدیریت خانواده بر اساس آموزه‌های قرآنی» (۱۳۹۵) نوشته علیزاده، که در این پژوهش به تبیین روش‌های قرآنی در مدیریت تعارضات خانوادگی پرداخته شده است. در این مطالعه تأکید شده که بهره‌گیری از ارزش‌های اخلاقی قرآنی، نقش کلیدی در بهبود روابط خانوادگی دارد .

2. «تحلیل راهبردهای مدیریت خانواده در قرآن» (۱۳۹۸) نوشته کریمی، که در این تحقیق، راهبردهای قرآنی همچون عدالت، صبر و تقوا در هدایت خانواده و نقش آن‌ها در پایداری ساختار خانواده مورد بررسی قرار گرفته است .

3. «جایگاه خانواده در قرآن و تأثیر آن بر مدیریت خانوادگی» (۱۴۰۰) نوشته حسینی، که این پژوهش به تأثیر الگوهای قرآنی در شکل‌دهی به رفتارها و نقش‌های خانوادگی پرداخته و بر اهمیت آموزه‌های دینی در کاهش آسیب‌های اجتماعی تأکید کرده است.

این پژوهش در صدد پاسخگویی به این سوال اصلی است که مولفه‌های الگوهای قرآنی مدیریت خانواده کدامند؟

۲- جایگاه خانواده در قرآن کریم

^۱ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، جلد ۲، ص ۱۷۸

^۲ مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام، جلد ۱، ص ۴۹

خانواده به عنوان نخستین و بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، تأثیر مستقیم بر تشکیل و پایداری جامعه دارد. در اسلام، خانواده جایگاهی بی‌بدیل دارد؛ به گونه‌ای که قرآن کریم آن را مهد پرورش انسان‌های صالح و جامعه‌ای سالم معرفی می‌کند. قرآن، خانواده را اساس محبت، مودت و آرامش می‌داند: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً»^۱. این آیه به روشنی نشان می‌دهد که مودت و رحمت در خانواده، عامل اصلی آرامش و سعادت است.^۲ خانواده در قرآن به عنوان نخستین محیط تربیتی معرفی شده است که نقشی حیاتی در شکل‌دهی شخصیت انسان دارد. پرورش انسان‌های صالح و متعهد به آموزه‌های دینی و اخلاقی در خانواده آغاز می‌شود. قرآن کریم به والدین توصیه می‌کند که فرزندان خود را به بهترین شکل ممکن تربیت کنند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا»^۳. این آیه، وظیفه والدین در حفظ خود و خانواده از انحرافات و آلودگی‌های اخلاقی را به روشنی بیان می‌کند. بر اساس تفاسیر، والدین باید تلاش کنند تا فضای معنوی و اخلاقی در خانواده برقرار باشد.^۴ قرآن کریم خانواده را محور اصلی پرورش نسل‌های آینده می‌داند. نقش والدین در تربیت فرزندان از مهم‌ترین دغدغه‌های قرآن است: «وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا»^۵. این توصیه الهی، نشانه جایگاه والای والدین و ضرورت تعامل محبت‌آمیز و مسئولانه با فرزندان است. همچنین در داستان حضرت ابراهیم (ع) و حضرت یعقوب (ع)، نقش تربیتی خانواده و اهمیت دعای خیر والدین برای فرزندان به تصویر کشیده شده است: «وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا»^۶. خانواده اسلامی، هسته‌ای است که جامعه را به سمت هدایت الهی سوق می‌دهد. تأکید قرآن بر ویژگی‌هایی چون ایمان، صبر و عدالت در میان اعضای خانواده، نشان‌دهنده اهمیت این نهاد در تقویت جامعه است. آیه شریفه: «الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا»^۷، نشان می‌دهد که داشتن فرزندان صالح می‌تواند بزرگ‌ترین نعمت و زینت دنیا باشد. قرآن کریم، محور خانواده را محبت و عدالت قرار داده است. در روابط زناشویی، بر رعایت عدالت و حقوق متقابل تأکید شده است: «وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ»^۸. رعایت این اصول، باعث ایجاد تعاملات سالم و پیشگیری از تعارضات می‌شود.^۹ از آیات قرآن درمی‌یابیم که خانواده نه تنها نقشی کلیدی در تربیت انسان‌ها دارد، بلکه بنیاد جامعه سالم و پویایی محسوب می‌شود. تربیت فرزندان صالح، ایجاد فضای محبت‌آمیز و رعایت عدالت و اخلاق در

^۱ روم: ۲۱

^۲ طباطبایی، تفسیر المیزان، جلد ۱۶، ص ۱۵۹

^۳ تحریم: ۶

^۴ طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، جلد ۱۰، ص ۴۰۵

^۵ عنکبوت: ۸

^۶ بقره: ۱۲۷

^۷ کهف: ۴۶

^۸ نساء: ۱۹

^۹ فخر رازی، التفسیر الکبیر، جلد ۴، ص ۲۳۶

خانواده، اصولی هستند که قرآن کریم به آن‌ها اشاره کرده است. از این رو، با بهره‌گیری از این آموزه‌ها می‌توان خانواده‌هایی مستحکم و جامعه‌ای موفق‌تر ساخت.

۳- مولفه‌های شناختی مدیریت خانواده در قرآن

قرآن کریم در بسیاری از آیات خود به اصولی اشاره کرده است که برای مدیریت صحیح خانواده ضروری است. این اصول شامل آگاهی از وظایف فردی، شناخت نیازهای روحی و جسمی اعضای خانواده، و اهمیت برقراری روابط متعادل و سالم در خانواده می‌باشد. قرآن به‌ویژه بر لزوم درک صحیح از وظایف و حقوق اعضای خانواده تأکید دارد تا خانواده به‌عنوان مهم‌ترین نهاد اجتماعی، به بهترین شکل ممکن عمل کند. از منظر قرآن، مدیریت خانواده نیازمند تفکر، آگاهی و درک عمیق از مبانی دینی است که بر پایه توحید، عدالت، محبت و همکاری استوار باشد.

۳-۱ شناخت وظایف و نقش‌ها

در قرآن کریم، توحید به‌عنوان اساس زندگی انسان‌ها مطرح شده و تمامی ابعاد زندگی فردی و اجتماعی باید تحت‌الشعاع آن قرار گیرد. در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی نیز توحید به‌عنوان محور اصلی عمل می‌کند. خداوند در قرآن می‌فرماید: «قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا»^۱، که در این آیه والدین به مسئولیت تربیتی خود در قبال خانواده‌شان دعوت شده‌اند. به عبارت دیگر، در هر تصمیم خانوادگی باید به این نکته توجه شود که رضایت الهی در اولویت قرار دارد، اگر تصمیمات خانوادگی، از جمله مسائل تربیتی و مالی، بر اساس آموزه‌های توحیدی اتخاذ شوند، این تصمیمات در راستای رشد معنوی و اخلاقی خانواده خواهد بود. قرآن کریم در آیه‌ای دیگر بیان می‌کند: «وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ»^۲، که این آیه نیز به اهمیت مشورت در تصمیم‌گیری‌ها و مشارکت تمامی اعضای خانواده در این فرآیند اشاره دارد.^۳ یکی از مولفه‌های شناختی در مدیریت خانواده، شناخت حقوق و وظایف اعضای آن است. در قرآن کریم وظایف والدین و فرزندان به‌طور روشن و شفاف بیان شده است. این شناخت از حقوق و وظایف باعث می‌شود که اعضای خانواده به درک درستی از روابط خود دست یابند و از بروز مشکلات و تعارضات جلوگیری شود، والدین مسئولیت تربیت دینی، اخلاقی و اجتماعی فرزندان خود را بر عهده دارند. قرآن کریم در آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا»^۴ از والدین می‌خواهد تا به‌طور جدی در امر تربیت فرزندان کوشا باشند. همچنین، در آیه «وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا»^۵ قرآن به اهمیت رفتار نیکو و محبت‌آمیز

^۱ تحریم: ۶

^۲ آل عمران: ۱۵۹

^۳ شریعتی، اسلام و خانواده، ص ۵۶

^۴ تحریم: ۶

^۵ احقاف: ۱۵

تعامل صحیح، می‌توانند به بهبود روابط خانوادگی و تقویت بنیان‌های اجتماعی منجر شوند. اما برای پیاده‌سازی این اصول، چالش‌هایی نیز وجود دارد که به‌ویژه در دنیای مدرن و تحت تأثیر فرهنگ‌های غیراسلامی و رسانه‌های فراگیر نمایان‌تر شده است. اولین چالش مهم، تأثیرات منفی رسانه‌ها و فرهنگ‌های غیراسلامی است. رسانه‌ها در دنیای امروز تأثیر شگرفی بر رفتارها و نگرش‌های افراد دارند. بسیاری از فیلم‌ها، سریال‌ها و تبلیغات رسانه‌ای در تضاد با آموزه‌های اسلامی هستند و نقش خانواده و روابط در آن‌ها به‌گونه‌ای به تصویر کشیده می‌شود که اصول قرآنی در آن‌ها نادیده گرفته می‌شود. به‌طور مثال، رسانه‌ها گاهی اوقات روابط خانوادگی را بر اساس فردگرایی و تمایلات شخصی نشان می‌دهند که این می‌تواند باعث ایجاد اختلال در درک صحیح از روابط خانوادگی طبق اصول قرآن شود. چالش دیگر، ضعف در آموزش اصول قرآنی در خانواده‌ها است. متأسفانه در بسیاری از خانواده‌ها، آموزش قرآن و مفاهیم قرآنی در سطح ابتدایی و غیرکاربردی قرار دارد و در نتیجه، فرزندان و حتی والدین ممکن است از شناخت و درک کامل اصول قرآنی بی‌بهره باشند. همچنین، بسیاری از خانواده‌ها به‌دلیل مشغله‌های روزمره و نبود برنامه‌های آموزشی مؤثر، فرصتی برای یادگیری و عمل به آموزه‌های دینی ندارند، با این حال، برای مقابله با این چالش‌ها و تقویت پیاده‌سازی الگوهای قرآنی در خانواده‌ها، راهکارهای مختلفی وجود دارد. اولین گام در این مسیر، تقویت برنامه‌های آموزشی و ترویج فرهنگ قرآنی در جامعه است. باید تلاش شود تا آموزش قرآن در مدارس، دانشگاه‌ها و مراکز دینی به‌صورت منظم و جامع انجام شود تا افراد از سنین پایین با اصول قرآنی آشنا شوند. در همین راستا، والدین نیز باید با مطالعه و آگاهی از مفاهیم قرآنی، به‌عنوان الگوی عملی برای فرزندان خود عمل کنند و آموزه‌های دینی را در زندگی روزمره خود به کار گیرند، استفاده از رسانه‌ها به‌عنوان ابزار قدرتمند برای ترویج آموزه‌های قرآنی نیز می‌تواند یکی از راهکارهای مؤثر باشد. تولید برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی که به‌صورت مستقیم به تبیین آموزه‌های قرآنی و سیره زندگی پیامبران و اهل بیت (ع) بپردازند، می‌تواند تأثیر زیادی در تغییر نگرش‌ها و تقویت روابط خانوادگی بر اساس اصول اسلامی داشته باشد.

پیشنهادهای

برای دستیابی به یک خانواده متعالی بر اساس آموزه‌های قرآنی، لازم است که خانواده‌ها، نظام آموزشی، و رسانه‌ها در راستای ترویج ارزش‌های اسلامی و اخلاقی گام بردارند. پیشنهادهای زیر می‌تواند به تحقق این هدف کمک کند :

-تعمیق شناخت دینی: والدین باید با مطالعه منظم قرآن، نهج البلاغه و احادیث، به شناخت عمیق‌تری از اصول و ارزش‌های اسلامی برسند. این شناخت، زیربنای تربیت صحیح فرزندان و تصمیم‌گیری‌های عادلانه در خانواده خواهد بود .

-ایجاد فضای گفت‌وگو: خانواده‌ها باید زمانی را برای گفت‌وگو درباره مسائل دینی، اجتماعی و فردی اختصاص دهند. ایجاد این فضای دوستانه به انتقال ارزش‌های قرآنی و رفع شبهات فرزندان کمک می‌کند .

-طراحی محتوای درسی متناسب با آموزه‌های قرآنی: افزودن دروس مرتبط با مهارت‌های زندگی خانوادگی بر اساس قرآن و سیره اهل‌بیت (ع) در برنامه‌های درسی مدارس و دانشگاه‌ها ضروری است. این محتوا باید به‌گونه‌ای طراحی شود که علاوه بر تبیین مفاهیم نظری، کاربرد عملی آن‌ها در زندگی روزمره آموزش داده شود .

-تربیت مربیان متخصص در زمینه خانواده: نظام آموزشی باید مربیان متخصصی تربیت کند که بتوانند اصول تربیتی و مدیریتی خانواده بر اساس آموزه‌های قرآنی را به والدین و دانش‌آموزان آموزش دهند .

-تولید برنامه‌های آموزشی و فرهنگی: رسانه‌ها باید برنامه‌های متنوعی را برای آموزش اصول خانواده‌داری اسلامی، تحلیل آیات قرآنی مرتبط با خانواده، و معرفی الگوهای موفق قرآنی تولید کنند. به‌عنوان مثال، ساخت فیلم‌ها و سریال‌هایی که روابط خانوادگی را بر اساس عدالت، محبت، و گذشت نشان می‌دهند .

-ایجاد کمپین‌های فرهنگی: رسانه‌ها می‌توانند کمپین‌های فرهنگی با موضوعاتی چون اهمیت ازدواج، نقش تربیت قرآنی در آینده فرزندان، و تأثیر خانواده متعالی بر جامعه راه‌اندازی کنند.

منابع

قرآن کریم

۱. احمدی، سعید و ملکی، زینب؛ تأثیر محبت والدین در تربیت فرزندان بر اساس آیات قرآن؛ پژوهشنامه تربیت اسلامی، جلد ۳، شماره ۹، ۱۳۹۷ .
۲. احمدی، علی؛ الگوهای قرآنی در مدیریت خانواده؛ انتشارات نور، جلد ۱، شماره ۳، ۱۳۹۵ .
۳. امینی، زهرا؛ جایگاه معنویت در تربیت قرآنی؛ پژوهشنامه مطالعات اسلامی، جلد ۶، شماره ۲، ۱۳۹۷ .
۴. بروجردی، سید محمد؛ الحقوق الاسلامیه؛ دارالکتب الاسلامیه، ۱۹۹۹، ص. ۴۷
۵. بهرامی، محمد و کیانی، معصومه؛ خانواده و جامعه پایدار: نقش محبت و مودت در آموزه‌های قرآنی؛ مطالعات اجتماعی و دینی، جلد ۵، شماره ۱۲، ۱۴۰۰.
۶. جعفری، علی؛ تربیت اسلامی در قرآن و حدیث. تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۹۶.

۷. حسینی، رضا؛ جایگاه خانواده در قرآن و تأثیر آن بر مدیریت خانوادگی؛ مجله تعلیم و تربیت اسلامی، شماره ۵۰، ۱۴۰۰.
۸. حسینی، زینب؛ گذشت و نقش آن در پایداری خانواده؛ فصلنامه خانواده پایداری، جلد ۷، شماره ۲، ۱۳۹۷.
۹. حسینی، علی؛ اسلام و خانواده. قم: موسسه فرهنگی تحقیقاتی، ۱۳۹۴.
۱۰. حسینی، فاطمه؛ عدالت در سیره خانوادگی پیامبر؛ انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی، جلد ۳، شماره ۴، ۱۳۹۶.
۱۱. رحیمی، علی؛ عدالت در قرآن و جایگاه آن در خانواده؛ مجله علوم اسلامی، شماره ۲۳، ۱۳۹۷.
۱۲. سجادی، مهدی؛ نصایح نوح در قرآن؛ انتشارات فرهنگ و معارف اسلامی، جلد ۴، شماره ۱، ۱۳۹۴.
۱۳. سلیمانی، علی و عارف‌نژاد، مریم؛ نقش عدالت و محبت در پایداری خانواده از منظر قرآن؛ پژوهش‌های اسلامی، شماره ۲۹، ۱۳۹۳.
۱۴. شبیری زنجانی، محمد؛ تفسیر عقلی قرآن؛ نشر معارف، ۲۰۰۷، ص. ۴۵.
۱۵. شریعتی، علی؛ اسلام و خانواده؛ انتشارات حزب جمهوری اسلامی، ۱۹۸۲، ص. ۵۶.
۱۶. شریعتی، علی؛ رابطه میان محبت و خانواده در قرآن؛ مجله قرآن و خانواده، شماره ۵، ۱۳۹۲.
۱۷. شریف‌پور، محمد؛ نقش صبر در کاهش تنش‌های خانوادگی؛ مجله علوم اجتماعی، جلد ۱۴، شماره ۳، ۱۳۹۸.
۱۸. شریفی، محمد؛ پیامبر اسلام و اصول مدیریت خانواده؛ فصلنامه جامعه و دین، جلد ۷، شماره ۱، ۱۳۹۹.
۱۹. شفیع، زهرا؛ مشورت و عدالت در نظام خانواده اسلامی؛ پژوهشنامه خانواده و جامعه، شماره ۱۸، ۱۳۹۹.
۲۰. شیخ صدوق؛ من لا یحضره الفقیه. قم: موسسه آل‌البیت، ۱۳۹۱.
۲۱. صالحی، مریم؛ عدالت در ازدواج از منظر قرآن؛ فصلنامه پژوهش‌های دینی، شماره ۱۲، ۱۳۹۸.
۲۲. طباطبایی، سید محمدحسین؛ المیزان فی تفسیر القرآن؛ ترجمه محمدباقر موسوی همدانی؛ جلد ۲، نوبت چاپ چهارم، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۰۲.
۲۳. طباطبایی، سید محمدحسین؛ تفسیر المیزان؛ ترجمه موسوی همدانی، جلد ۱۶، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴.
۲۴. طباطبایی، سید محمدحسین؛ تفسیر المیزان؛ جلد ۴ و ۱۸، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴.
۲۵. طبرسی، فضل بن حسن؛ مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن؛ ترجمه محمدجواد نجفی، جلد ۱۰، قم: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶.
۲۶. طبرسی، فضل بن حسن؛ مجمع‌البیان؛ جلد ۷، قم: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶.

۲۷. علیزاده، مهدی؛ بررسی نقش مدیریت خانواده بر اساس آموزه‌های قرآنی؛ فصلنامه علوم اسلامی، شماره ۳۲، ۱۳۹۵ .
۲۸. فخر رازی، محمد بن عمر؛ التفسیر الکبیر؛ جلد ۴، قاهره: دارالکتب العلمیه، ۱۳۹۰.
۲۹. قرائتی، محسن؛ روش‌های تربیتی در قرآن. تهران: انتشارات دفتر نشر معارف، ۱۳۹۵.
۳۰. کاظم‌زاده، علی؛ چالش‌های رسانه‌ای و تاثیرات فرهنگی بر خانواده‌ها؛ ص ۱۵۱؛ انتشارات دانشگاه امام حسین (ع)، ۲۰۱۵.
۳۱. کریمی، سعید؛ صبر و گذشت به‌عنوان عوامل انسجام خانوادگی؛ نشریه پژوهش‌های دینی و اخلاقی، جلد ۱۰، شماره ۴، ۱۳۹۶ .
۳۲. کریمی، سمانه؛ تحلیل راهبردهای مدیریت خانواده در قرآن؛ مجله پژوهش‌های اسلامی، شماره ۴۵، ۱۳۹۸ .
۳۳. محمودی، محمد؛ اخلاق اسلامی و مشورت در زندگی خانوادگی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۹۲.
۳۴. مطهری، مرتضی؛ آیین زندگی؛ انتشارات صدرا، ۲۰۱۰، ص. ۱۱۲
۳۵. مطهری، مرتضی؛ تعلیم و تربیت در اسلام؛ جلد ۱، چاپ سوم، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۷۴.
۳۶. مطهری، مرتضی؛ مبانی اجتماعی اسلام. تهران: صدرا، ۱۳۹۵.
۳۷. مظاهری، حسن؛ خانواده در قرآن؛ تهران: نشر بین‌المللی الهدی، ۱۳۹۵.
۳۸. مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۲۰۰۸.
۳۹. مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه؛ جلد ۴ و ۱۲، قم: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۹۱ .
۴۰. موسوی، حسن؛ آموزش اصول قرآنی و چالش‌ها؛ ص ۸۷؛ انتشارات دانشگاه تهران، ۲۰۱۲.
۴۱. موسوی، نرگس؛ خانواده و هدایت قرآنی؛ فصلنامه پژوهش‌های اسلامی، جلد ۲، شماره ۵، ۱۳۹۸ .
۴۲. نراقی، محمدمهدی؛ مستندات تربیتی اسلام. تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۹۳.
۴۳. نظری، فاطمه؛ عدالت در تربیت فرزندان بر اساس آموزه‌های قرآنی؛ نشریه تربیت اسلامی، جلد ۵، شماره ۹، ۱۳۹۶ .
۴۴. نظری، فاطمه؛ نقش صبر و گذشت در کاهش اختلافات خانوادگی؛ پژوهشنامه مطالعات خانواده، شماره ۱۹، ۱۳۹۹.
۴۵. نیک‌خواه، فاطمه؛ راهکارهای تقویت آموزه‌های قرآنی در خانواده؛ ص ۱۱۲؛ انتشارات پژوهشگاه علوم اسلامی، ۲۰۱۸.
۴۶. نیکزاد، فریبا؛ تحلیل آیات قرآنی در خصوص مودت و رحمت در روابط خانوادگی؛ فصلنامه مطالعات خانواده، شماره ۱۷، ۱۳۹۵ .

۴۷. همتی، محمد؛ آیات خانواده و تأثیر آن در روابط اجتماعی؛ مجله مطالعات اجتماعی اسلامی، شماره ۱۲، ۱۳۹۳.